

IV

Mesures emprades per a la defensa del territori en les darreries de la vida del Conqueridor.—Empenyorament de la vall i el castell a Pere Fernández de Híjar.—En Pere I de València i algunes notícies relacionades amb la vall i el castell

n ésser conquistat el país valencià per Jaume I no es fongué la raça mora que el predominava numèricament, amb la població cristiana vinguda de diferents indrets i especialment de Rosselló, Catalunya i Aragó.

Els costums i religió de conquistadors i conquistats no s'avenien a establir un nexa armònic que els acoblava a tots. Com en sa major part la dominació fon feta mitjançant pactes i tractats especials, el monarca aragonés en admetre-los per vassalls als sarraïns respectava llurs noms àrabs, sa organització social, el seu modo de viure, sa religió i mesquites, causes totes que determinaren la coexistència de dos races diverses en les que des del primer moment, i no podia ésser d'altra manera per raó de la conquesta, el guanyador havia de dirigir i el vençut acatar obediència. Les divergències però, entre pobles de diferent condició ètnica i religiosa esdevingueren ben aviat manifestes i esclataren en ocasions de faisó brusca i violenta.

Ultra les rebel·lions damunt esmentades, a les darreries de la vida del *Conqueridor* de nou s'aixecaren en armes gran nombre de moros del país valencià, especialment dels llocs situats més enllà del riu Xúquer, comanats també pel mateix cabdill d'antany. En Jaume però, esguardava amb l'atenció que calia el perill en que es trobava el territori, i a l'efecte ordenà les disposicions necessàries encaminades a la defensa de les viles de la planura i dels poblets i castells muntanyencs. En conseqüència d'aquelles determinacions consta respecte al castell d'Alfandech, que el dia 15 de desembre de 1275 des de València mana el rei a Vives Abenvives posara més hòmens dels que hi havia ordinàriament per a defensar la fortalesa de la vall, efectuant-ho de manera que l'alcaid pogués quan axí fos requerit, restituir el castell al monarca ¹.

Pocs mesos després, el 3 de març de 1276 (1275 de l'Encarnació) des de la vila d'Alzira Jaume I adreçà una ordre a tots els batlles que s'especifiquen en el document, entre els que figura Vives Abenvives alcaid d'Alfandech de Marinyèn, advertint-los la necessitat d'augmentar el nombre d'hòmens per a custodiar els castells i que ultra d'armar-se i abastir-se de vitualles per a dos mesos, rebalsaren abundant provisió d'aigua que haurien de conservar dins los aljups-cisternes i altres vaixells i dipòsits apropiats. La relació de llocs, castells i llurs alcaids a qui el rei manà es previngueren i restaren en disposició defensiva és la següent:

G. R. de Montpeller, alcaid de Castalla.

P. de Segura, alcaid de Biar.

Simeó Guasch, batlle i alcaid de Dènia, de Calp, de Segàrria i de Pego.

Jaume de Linars batlle de Gandia i alcaid de Palma.

Ermengoto, alcaid de Bairèn.

Mateu de Mont Real, alcaid de Gallinera.

---

1 Reg. 23, fol. 41, A. C. A.

Guamero de Mont Real, alcaid de Alcalano.
Joan de Montesono, alcaid de Benicadell.
G. de Torres, batlle de Xàtiva i alcaid de Sumacàrcer.
P. de Montcada, alcaid de Xàtiva.
P. Dídac, alcaid de Bergia.
Ponc G. de Villafranca, alcaid de Concentàina.
Bernat de Sancta Oliva, alcaid de Tàrbena.
Andreu de Puig, alcaid de Confrides i de Guadalest.
Berenguer de Lacera, alcaid de Penàguila.
Alcaid de Moxen, Huguet de Romaní, batlle d'Alzira i
Vives Abenvives, alcaid d'Alfandech i de Marinyèn.
P. de Gilabert, batlle de Biar ¹.
Uns folis més endavant s'afegixen a d'aquesta relació:
P. Dieç, alcaid de Berdia.
Alcaid de Madrona i de Millars.
Jaume d'Albalat, alcaid de Lliria.
Bernat Porter, alcaid de Relleu ².

A hores d'ara el càrrec d'alcaid del castell d'Alfandech ja no l'exercís Peret de Sant Climent sinó el jueu Vives Abenvives qui llavors continuava essent batlle de tota la vall.

En aquesta data el rei en Jaume trameté aximateix a les autoritats dels llocs esmentats determinades instruccions per a que ningun sarraí pujara als castells i fortaleses, sinó que romangueren a la planura a on restarien fora de perill ³.

Els llocs i castells que més es destacaren en aquesta rebel·lió moresca foren Pego, Tàrbena, Guadalest, Confrides, Gallinera i la vall d'Alcalà, a on anys abans ja havien constituït el focus més important, i a on solia tindre el seu alberg major el capitost d'aquelles sublevacions, l'arriscat batallador Alazrach.

El rei que sojornava a Xàtiva, dirigint i ordenant el seu pla d'operacions, manà el dia 1 d'abril de 1276 que ningú

¹ Reg. 23, fol. 35, A. C. A.

² Reg. 23, fol. 41, A. C. A.

³ Reg. 23, fol. 35 vt., A. C. A.

gosara maltractar als moros de Vallada, Montesa, Cullera, Xàtiva, Alcoi, Alzira, Alfandech de Marinyèn, Beniopa «ni de alguns altres castells o logar en los quals pendon del senyor Rey o hom per ell estie per guiatge» i en canvi es poguera danyar amb les majors estorsions possibles als moros dels llocs primerament esmentats ¹.

Jaume d'Aragó a més dels fills llegítims haguts amb Na Elionor, Na Violant i Na Teresa Gil de Vidaure, en tingué altres naturals; dels darrers era un que es deia En Pere Fernàndez de Hajar; doncs bé, a d'aquest personatge, son pare en 24 d'abril de l'any en curs 1276, li dóna per a la seua host militar 15.000 sous reals, per quina quantitat li empenyorà el castell d'Alfandech amb les alqueries, termes i rendes de tota la vall fins la liquidació d'aquella suma. Li feia avinent el monarca que tingués custodiat el castell amb 15 hòmens, per cascú d'ells fa prometensa de donar-li el sou corresponent a 150 sous anuals, i als habitants sarraïns de la vall els diu que des d'aleshores respongueren a dit fill seu dels tributs, servitud i de tot allò que al rei estaven obligats ².

El darrer document que durant la vida del *Conqueridor* ens parla d'Alfandech data del 17 de maig de 1276, quan Vives es presentà davant del rei en Xàtiva a definir-li els comptes de la vall nostrada, i de Pego i Sollana, a on també exercia llavors el càrrec de batlle el cèlebre i influent jueu ³.

Esmerçat en la damunt dita sublevació dels moros romangué en Jaume a Xàtiva fins poc de temps abans de la seua mort. Per la seua edat, i manca de bona salut comanava l'exèrcit cristià en Pere Fernàndez d'Hajar qui com hem vist gaudia suara dels llocs de la vall d'Alfandech. El desastre que a la batalla de Lutxent tingueren les tropes

---

1 Reg. 23, fol. 68 vt., A. C. A.

2 Reg. 20, fol. 341, A. C. A.

3 Reg. 20, fol. 444 gt. i 345, A. C. A.

cristianes, enutjà i entrístí de tal manera al *Conqueridor* que vingué a cruixir-s'en notablement el seu ja precari estat de salut; trobant-se prou greu en la vila d'Alzira, trameté un missatge a son primogènit l'infant en Pere, per a que compareixera personalment davant seu, i allí, le dirigí aquelles paraules i consells que relata la Crònica, encarregant-li aximateix anara a proveir de vitualles i altres coses els castells del Regne de València i que procurés continuar la guerra vigorosament fins abatre l'enemic i llançara o foragitara del regne a tots els moros per les repetides traïcions que d'ells havia rebudes. Allí en Alzira abdicà el regne en favor de l'infant en Pere i prengué l'hàbit cistercenc, encarregant que si moria aviat el soterraren provisionalment en Alzira o València i que tot-just acabada la guerra amb els moros el traslladassen i l'ensebolliren al monestir de Poblet on havia disposat que reposaren les seus despulles immortals.

El seu trànsit esdevingué a València el 27 de juliol de 1276, després d'un llarg regnat ple de glorioses conquestes i de dictar normes encertadíssimes per al bon govern foral de la ciutat i regne de València.

En Pere III d'Aragó (I de València) concertà una treva de dos o tres mesos amb els moros sublevats per tal de poder atendre a la seva coronació i a les coses generals dels dominis heretats. Al reprendre la guerra i derrotar als sarraïns en Montesa és quan restà sotmés totalment el Regne de València.

Ara per a conservar en Alfandech determinats predis rústecs o urbans, adés per afavorir amb llur adjudicació a les persones de sa família o servitud, el territori de tota la vall era motiu de cobejança entre els cavallers més acostats a la casa reial i entre les figures més relevants de l'exèrcit i de l'armada. A Roger de Llúria personatge d'un relleu històric excepcional pel llustre que les seues gestes marítimes prestaren a la Corona d'Aragó, li prometé el rei en Pere I de València en 12 d'octubre de 1276 que accedint

gustós a les seues indicacions donaria heretats dins la vall d'Alfandech a Nadal i Bernat Fuster i altres vassalls ¹. Quasi tres anys després, en 18 de juliol de 1279, el rei consignà sobre les rendes de l'any següent en Alfandech, Xàtiva i Gallinera, la quantitat de 30.000 sous reials com a dot a Margarida de Lanza, muller de Roger de Llúria ².

Aquell jueu administrador del reial patrimoni a la vall, tenia un germà nomenat Samuel que li succeí en l'exercici de la batllia d'Alfandech i a qui féu donació de l'alqueria que en Pere, quan era infant li va concedir a ell Vives Abenvives l'any 1272. Volent ara el rei que aital donació adquirira major fermesa, expresa sa reial conformitat a la enans dita cessió fraternal, i reitera en 14 de març de 1280 (1279 de l'Encarnació) a dit Samuel Vives i successors la propietat perpètua d'aquelles cases i camp de *Nabal-cobra*. La present escriptura de confirmació està redactada en Alzira per l'escrivà del rei, Peret de Sant Climent qui abans, segons es recordarà, havia exercit l'alcaldia del Castell.

El rei en Pere el *Gran* no podia prescindir-ne d'ocupar-se personalment de la importància d'aquesta vall, a qual efecte visitaria alguna vegada nostra formosa comarca vall-dignense per a enterar-se de l'estat i govern en que es trobava la principal fortalesa i observar sobre el terreny ço que freturava modificació o millora dins los pobles i hortes atenyent a sa major prosperitat. En un dels seus viatges, reconeixqué, previ un examen prou acurat, la conveniència de que es realitzaren determinades obres en l'alfòndic, banys, sèquies, nivellació de terres, etc., i per tal de que no sufriren més retard aquestes millores encaminades a augmentar l'evaluació i rendiment agrícola de la vall, tota tan fèrtil i pròdiga en les collites més variades, el 15 de març de 1280 (1279 de l'Encarnació), escrigué des de la vila d'Alzira a Samuel Vives, ordenant-li mamprenquera totes

---

1 Reg. 38, fol. 55 girat, A. C. A.

2 Reg. 46, fol. 14, A. C. A.

aquelles obres, i que les sufragara amb els diners que es recaptaven d'Alfandech ¹.

El 10 de maig de 1280 tornà el rei a fer-li al batlle Samuel una altra donació «de mitja juvada de terra en l'alqueria de *Yerb-Alcobre* situada dins la vall d'Alfandech, »on hi ha un camp al costat del teu reial, qual camp fon de »Mar Albagni, i tres camps nomenats Eebiges que foren de »Beni Abingebir. Dita mitja juvada tingueu-la perpètua- »ment tu i els teus amb facultat de poder vendre-la o alie- »nar-la a qui vullgau, llevat de als militars i persones »eclesiàstiques. Heu de satisfer-nos per ella, el servici que en »llengua aràbiga es diu almagran, sense pagament de nin- »gun altre cens» ².

La limitació que el rei en Pere imposa al seu batlle d'Alfandech, de que no pogués vendre dita extensió de terra a clergues ni a militars, s'explica perfectament si hom se'n adona dels irritants privilegis que llavors gaudien aquestes classes socials immunitzades des de la primera tonsura o des de que eren armats cavallers a contribuir en res als drets de la Corona per llurs propietats adquirides. Aquesta immunitat produïa a l'ensem la tendència de concentrar la propietat en unes mans i a restringir per consegüent el nombre de contribuents, impossibilitant d'aquesta manera el desenvolupament natural i l'expandiment progressiu de l'erari reial. No atrevint-se el rei a entremetre's amb aquestes classes privilegiades que feien respectar llurs drets com a cosa intangible, es veia obligat el monarca a imposar a la població civil determinades condicions com acabem de vore en el cas de la donació a Samuel Vives i com ocorria també generalment a tots els heretats del regne que no pertanyien a la milícia o a la clerecia.

En l'esmentada data de 10 de maig de 1280, Berenguer Guau, Guillem de Pelegrí, Bernat de Pelegrí i demás habi-

1 Reg. 46, fol. 35, girat, A. C. A.

2 Reg. 44, fol. 182, A. C. A.

tants cristians de la vall d'Alfandech reberen ordre d'assignar a Ferran d'Ort, Rector de l'església de Pego, cases i hort en aquest lloc pels seus servicis eclesiàstics segons era costum en altres poblacions del Regne de València ¹. No hi ha cap dubte que la família de Pelegrí seria la mateixa a la qual Jaume I va heretar en 1275 dins la vall, prop de la marjal.

La proximitat a la mar d'alguns poblets i caserius donava lloc a que amb molta freqüència es cometeren tota mena de furts, robatoris i pirateries. Ja en 20 de decembre de 1277, des de Gandía estant, el rei escrigué una lletra a Berenguer Arnau i a Guerau Riu sobre deu sarraïns robats en la vall d'Alfandech ². Va voler el rei en Pere evitar tan desagradables contingències als habitants moros d'Alcudiola i trameté des de Tarragona el 25 de juliol de 1280, un manament als hòmens de Cullera i Corbera per a que oferiren a d'aquells la seua defensa i protecció ³.

Aquest poblet d'Alcudiola amb ses honors i altres pertinències, el donà el rei al seu alfaquí o traductor d'àrabe Ismael el 30 de decembre de 1280 ⁴.

A l'època que venim estudiant i àdhuc molt de temps després, les persones com si foren articles comercials eren objecte de transaccions, comprant-se i venent-se per fer-les servir com esclaus a les persones de més puixança i relleu; referent a l'esclavitud de la vall d'Alfandech hom se'n adona que per ordre reial datada a Xàtiva el 27 de maig de 1281, el batlle Samuel Vives era encarregat de vendre un sarraí anomenat Maheinet, fill de Bubachet per haver comés «quorumdam maleficiorum» ⁵.

En temps del rei *Conqueridor* i de part seua, el procurador del Regne de València A. Scribe donà a Arnau de

---

1 Reg. 44, fol. 180 girat, A. C. A.

2 Reg. 40, fol. 49 girat, A. C. A.

3 Reg. 48, fol. 100, A. C. A.

4 Reg. 44, fol. 244, A. C. A.

5 Reg. 49, fol. 91 girat, A. C. A.

Forés, boteller que fon després de Pere I de València, huit juvades de terra situades prop de la partida dita la Salsadella en terme d'Alfandech de Marinyèn. Mort aquell propietari, el seus marmessors Raimond de Forés, boteller de la reina, Pere de Forés i A. P. aconseguixen autorització per a vendre aquella heretat signant-la el rei Pere a València el 12 de gener de 1282 (1281 de l'Encarnació) ¹. Aquesta extensió de terra afrontava amb la de Pelegrí, vora la marjal segons les fites que s'hi especifiquen. La Salsadella era un bosc veí a les dessus dites heretats que hi existia encara després de bastir-se el monestir de Valldigna, puix Jaume II en 22 de gener de 1301 (1300 de l'Encarnació) trobant-se a Múrcia, entre altres privilegis que atorgà a la seua predilecta i reial fundació monàstica figura el en que ordena als procuradors, batlles, justícies, i a tots els demés oficials seus, que ningú fora gosat a tallar o fer llenya en el bosc de la Salsadella que pertanyia al monestir cistercenc, baix la multa de cent morabatins d'or i de caure en la indignació reial ².

Seria força interessant fixar l'exacta situació de totes les alqueries i heretats de la vall en aquell temps de l'antigor, quina nomenclatura toponímica seria tan diferent de l'actual; però que estudiada amb consciència i fent i esbrinant derivacions succesives adients, tant contribuiria al coneiximent retrospectiu de tot el clot.

A l'època estudiada i més concretament a l'any 1282 lo que muntaven les primícies de la vall no corresponia rònegament al rector de l'església d'Alfandech, doncs veiem que per consell de l'escrivà o secretari del rei donat el 25 d'agost d'aquest any i des de Saragossa, se li ordena al batlle Samuel Vives que permetixca percebre al rector de l'església Guillem de Ginebret les primícies en els llocs de dita vall com era de consuetud, llevat dels nuclis de població on acos-

---

1 Reg. 50, fol. 229, A. C. A.

2 Reg. 198, fol. 239 girat, A. C. A.

tumava percebre-les el rei, i on devia també aleshores per ell recollir-les dit escrivà Peret de Sent Climent ¹.

L'església parroquial de toda la vall l'eregí Jaume I en el lloc del Ràfol a raïl de l'expugnació del regne, senyalant-li per territori d'aquella tots els poblets de la vall que eren ultra del Ràfol, els de Cimat, Benifairó, Taverna o Tavernes, Alcudiola, Xara, Alfurell o Fulell, Ombria i Maçalalí, i Jaume II interposà sa reial autoritat amb el bisbe de València en Raimond de Pont, per a que donara, incorporara i unira la dita església al monestir de Valldigna lo que s'aconseguí en 23 de gener de 1301 de l'Encarnació durant l'abadiat de fra Raimond, pagant el monestir certa pensió al capítol de la Seu i bisbat de València en recompensa i agraïment de dita donació ². De la parroquial del Ràfol, després de la conversió dels morescs en el segle XVI, es desmembraren la de Tavernes amb el seu anexe Ombria, Benifairó amb l'Alfurell i Simat amb el seu de Xara; però tornem enrere i no bandegem la cronologia proposada encara que minve l'interés de la narració històrica.

Es indubtable que el rei en Pere el Gran guardaria gra-titut i reconeiximent al territori i habitants d'Alfandech de Marinyèn per les quantioses rendes que d'allí obtenia, invertides en múltiples ocasions per a pagar sos deutes o per a recompensar algun servici meritori. Per altra banda, les disposicions oportunes d'aquell monarca regulant armònicament la vida de relació entre cristians, jueus i sarraïns (de quins tres elements ètnics participava encara que desproporcionalment la població de la nostra vall) influiria favorablement en el sentir d'aquells moradors els quals aiximateix es mostrarien predisposats a servir-lo amb tota lleialtat. Efectivament la història ens diu que en 1282 quan el rei en Pere ixqué amb sa poderosa armada cap a terres de Constantina en Argèlia a on s'apoderà de Bugia i altres

---

1 Reg. 59, fol. 10, A. C. A.

2 Pergamí n.º 9.349 de l'Arxiu de la Catedral de València.

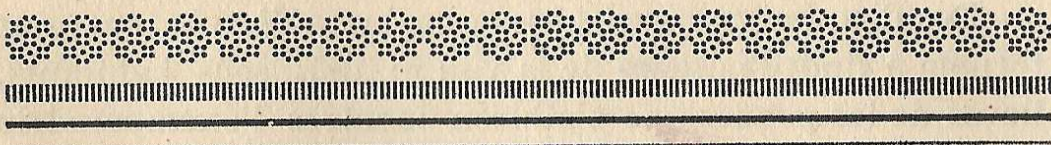
places d'aquells indrets llunyans, després de guanyar als enemics i estar-se-hi en dites contrades durant tres mesos, mitjançant un avís que li donà un moro valencià de la vall d'Alfandech, embarcà desseguida la seua gent i fent la via dret a Sicília per a socórrer als amics, arribant a Trapani a les darreries d'agost i passant després a Palerm, fon rebut amb aplaudiment universal i jurat per rei i senyor ¹. D'aquesta manera Pere I de València afegí nous dominis a la corona aragonesa, podent-se considerar com un herald precursor de l'esmentada ocupació de Sicília, l'oportuna intervenció del moro de la nostra vall, qual nom no registra la història.

El rei en Pere morí a Vilafranca del Penedés el 8 de novembre de 1285 quan encara no tenia 46 anys.

---

1 ESCOLANO. *Décadas de Valencia*. Lib. III, cap. XIII.

V

Na Constança, ex-emperadriu de Grècia posseix Alfandech de Marinyèn.—Jaume II funda el Monestir de Valldigna.—Documents històrics de l'erecció del Convent.—Privilegi atorgat als sarraïns de la vall

l rei en Pere li va succeir en la governació del regne el seu fill Alfons III d'Aragó, I de València, el qual trobant-se a Barcelona el 27 de febrer de 1286 (1285 de l'Encarnació) manà als procuradors i col·lectors dels drets reials de la vall d'Alfandech de Marinyèn, que de la suma global d'aquelles rendes lliuraren cascun any a en Ferran de Montearagon, fins la seua assumpció a la dignitat episcopal, la quantitat de deu mil sous barcelonins en esmena dels que devia percebre dit abat de les rendes de la casa de Sant Vicent, de la ciutat de València ¹.

¹ Reg. 64, fol. 11, A. C. A.

Des d'aquest moment passa quasi una dècada sense que tornem a tindre notícies de la vall ni dels seus habitants, llevat de les poques que s'albiren mentres l'exemperadriu de Grècia Na Constança va posseir en feu l'Alfandech de Marinyèn. Per la mort del rei Alfons el *Noble* ocorreguda a 1291, entra a governar la confederació aragonesa el seu germà en Jaume que aleshores regnava a Sicília i a qui se deu, com vorem després, l'erecció de l'històric cenobi cistercenc, amb la consegüent alteració del règim administratiu, polític i judicial de tota la vall.

D'ençà la coronació de Jaume II no transcorreria molt de temps sense que aquest sobirà confirmara a la dita exemperadriu la possessió de la vall d'Alfandech. Part de les autoritats reials que hi havia empleades en la batllia i alca-diat restarien cessants i tot just substituïdes per altres persones nomenades per l'esmentada Na Constança. Açò darrer es dedueix per un document reial extés a València el 8 de juliol de 1295 i adreçat al jueu Samuel Vives Abenvives pel qual Jaume II li promet que tantost recupere de la noble exemperadriu la vall d'Alfandech el nomenarà batlle d'aquests indrets on percebrà pel rei totes les rendes, profits, emoluments, etc., senyalant-li el salari abans acostumat i assabentant i manant a tots els hòmens d'allí habitants que el tingueren per batlle i respongueren al dit Samuel de tot el que n'eren obligats als seus antecessors ¹.

Era aquesta Na Constança filla del emperador d'Almanya Frederic II d'Hoenstaufen, el qual per a obtindre aliança amb els grecs la concedí en matrimoni a l'emperador de Nicea Joan Ducas Vatazo. La vida d'aquesta emperadriu fon molt dissortada per raó dels amors del seu espós amb una dama de la cort. Esdevinguda la mort de Joan Ducas Vatazo l'usurpador de Nicea Miquel Paleòleg qui s'havia enamorat de dita Na Constança, i pretenia en va véncer sa enèrgica virtut després d'haver-la retinguda

---

1 Reg. 94, fol. 159, A. C. A.

quasi captiva, i davant les repetides instàncies del rei Manfred de Sicília, germà de la desgraciada viuda—pare d'aquella altra del mateix nom casada amb Pere I de València—l'esmentat Miquel Paleòleg la va deixar marxar lliurement. Zurita, en els seus Annals d'Aragó diu que fon a les acaballes del regnat de Jaume I, quan vingué a la seua cort la dessusdita emperadriu.

Als començaments de 1279 Na Constança percebia de les rendes d'Osca una pensió anual de 12.000 sous jaquesos i amb data de 3 de juliol del mateix any, el rei ordenà als batlles de Gandia, Beniopa i Alfandech, que lliuraren sense cap demora a la citada dama per tal d'atendre a les seues necessitats i manutenció de sa família i servici, l'esmentada quantitat per haver traslladat aquella pensió de les rendes d'Osca a les dels llocs valencians referits, fent-ho constar novament el rei en Pere mitjançant un altre document datat a Alzira el 9 d'abril de 1280 ¹.

Poc després, se li concediren de la taula de València altres sumes que vingueren a augmentar les pensions que ja gaudia Na Constança. El rei Alfons també li féu donació de 2.000 sous anuals de les rendes, èxits i altres drets d'Alfandech i Beniopa, i en compensació de la custòdia dels castells d'Alcalà i Marinyèn li atorgà les alfardes i cenes dels llocs d'aquesta vall. Aprofitant el sojorn del rei en Jaume II a València aconseguí adjudicar-se Na Constança en 13 de gener de 1292 de l'Encarnació la confirmació general i absoluta de tot el que li havien atorgat els reis en Pere i en Alfons ², avinentesa demostrativa de lo altament gravosa que seria per a l'erari públic la residència de l'exemperadriu dels grecs en aquestes terres de la Corona d'Aragó.

En recompensa de les atencions i abundoses rendes obtingudes per aquesta dama dels monarques aragonesos, res millor que constituir hereu a Jaume II de tots els bens

---

1 Reg. 46, fol. 37, A. C. A.

2 Reg. 192, fol. 79, A. C. A.

i accions que tinguera a Grècia i Romania, com axí ho féu per testament datat a València el 26 d'agost de 1306 ¹; però açò que a primera vista semblava importantíssim res no valia ni significava, car ben poc de cas faria l'emperador oriental de les escriptures signades per l'exemperadriu en favor d'un sobirà de l'extrem oposat d'Europa ².

En el mateix dia, 8 de juliol de 1295, en que li anunciava l'exercici de batlle d'Alfandech per a quan el recuperés de Na Constança, Jaume II confirma a dit jueu Samuel Vives Abenvives la donació feta pel rei en Pere de mitja juvada de terra en l'alqueria de *Igebalcobra* i la de les quatre juvades que li concedí el rei Alfons ³.

A l'any següent, el dia 15 d'octubre es presentaria davant del rei en València el batlle Samuel per a obtindre aximateix la confirmació d'aquella altra mitja juvada de terra donada per en Pere el Gran on hi eren els camps Eebiges i el real del batlle de la vall d'Alfandech. Jaume II, esguardant el pergami original de la donació, accedix a confirmar-la i tanmateix mana als procuradors, batlles, justícies, jurats i a tots els demés oficials seus la observen i facen observar amb tota fidelitat ⁴.

Després d'efectuar el rei en Jaume II ses noces amb Na Blanca, filla del rei de Nàpols, determinà continuar les conquestes contra els moros d'Espanya com ho havíem fet son pare i son avi. Per tal de reclutar gent i donar algunes ordres encaminades a d'aquella finalitat recorregué el Prin-

---

1 Pergami n.º 2.326 de Jaume II, A. C. A.

2 Per a l'ampliació de notícies referents a Na Constança i la seua estada als països de la Corona d'Aragó vejam les tres monografies de Joaquim Miret i Sans: *La Princesa Griega Lascaris, Condessa de Pallars*, Revue Hispanique, t. X. París, 1903. *Tres Princeses Griegas en la corte de Jaime II*, Revue Hispanique, t. XV. París, 1906. *Nuevos documentos de las tres Princesas Griegas*, ibid., t. XIX. París, 1908. GUSTAVE SCHLUMBERGER, *Le tombeau d'une Imperatrice Byzantine a Valence, en Espagne*. París, 1902, i J. E. SERRANO Y MORALES, *La Emperatriz de Nicea Doña Constanza de Hohenstaufen sepultada en Valencia* en el almanaque de *Las Provincias* para el año 1903. Hay firada especial de 75 ejemplares.

3 Reg. 194, fol. 159, A. C. A.

4 Reg. 194, fol. 159, A. C. A.

cipat de Catalunya; passà amb aquesta ocasió pel Real Monestir de Santes Creus i cregut l'abat d'aquella comunitat que feia un gran servici s'oferí anar-se'n amb el rei servint-li de capellà major. Aquest càrrec li'l concedí el monarca en virtut de reial decret, competentment autoritzat pel Papa Bonifaci VIII, el dia 28 de març de 1296 ¹.

S'adreçà el rei amb les seues hosts guerrereres al Regne de Múrcia i allí guanyà alguns castells; feu via després cap a la ciutat d'Almeria i guerrejant contínuament per espai de huit mesos aconseguí aximateix senyalades victòries sobre sos enemics. Després d'haver donat les providències necessàries en aquella plaça, se'n partí cap a Saragossa donant algunes ordens als castells i places dels pobles per on passava. Caminant per les viles de Gandia i Dènia transità també per aquesta vall d'Alfandech. La bellesa i fecunditat d'aquests indrets rodejats d'altres muntanyes i la mar, sembla cridà molt l'atenció del rei d'Aragó qui restant tot embadalit de tanta amenitat com el voltava, i per inspiració divina, com ho confesa el mateix monarca en l'instrument de la donació, es girà vers lo Reverent Pare Abat de Santes Creus i li digué: ¡VALL-DIGNA PER A UN MONESTIR DE VOSTRA RELIGIO! A lo qual respongué l'Abat, Bonanat de Vilaseca: —Senyor ¡VALL DIGNA! I com els vocables o expressions que proferien els sobirans restaven gravats en la memòria de llurs vassalls, restà axí indeleble i perpetuada l'expressió de Valldigna, essent aital qualificatiu elogiós l'orige de la denominació que des de llavors ostenta la nostra estimada vall, segons consta per tradició antiga i manuscrits fefaents.

Esdevindria el diàleg damunt dit uns dies abans de mitjançar el mes de març de 1297, any de l'Encarnació. Continuaren, llavors, el seu itinerari sense cap altra explicació i tantost arribaren a València, manà cridar el rei a l'Abat de Santes Creus i li féu donació de tota la vall per a

---

¹ RAMON SALAS RICOMÀ, *Guía histórica y artística del Monasterio de Santas Creus*, Tarragona, 1894, pàg. 94.

fundar-hi un monestir de l'orde del Cister en acció de gràcies per les moltes victòries assolides.

Cal conèixer íntegrament l'escriptura de la donació per a poder copsar les característiques originàries de l'històric Monestir de Valldigna que si de primer antuvi ja encetà amb privilegis adients sa formidable potestat, aquesta, encara fon augmentada amb succesives gràcies reals fins a exercir l'abadiat valldignense un feu on els monarques havien abdicat gran part, sinó totes llurs prerrogatives; però com que l'atorgació d'aitals franquícies, immunitats i jurisdiccions de tota mena esdevingueren més amples ultrapassat el període que estudiem, no en fem d'elles menció especial i ens concretarem a deixar establerta ací la comunitat de frares blancs, oferint als nostres llegidors el contingut d'alguns documents inèdits, dels quals sobreix amb tota la seua significació i puixança l'esmentat instrument de donació i fundació, quins paràgrafs llatins venen a dir poc mes o menys çò que es segueix:

ERECCIÓ DEL MONESTIR DE VALLDIGNA

«En el nom de Crist. Sapiem tots: Que vos Jaume per la
»gràcia de Déu rei d'Aragó, de Mallorca, València i Múrcia,
»Comte de Barcelona, Gonfaroner de la Santa Església
»Romana, Almirall i Capità General. Atenent amb gran i
»pietosa devoció i íntima afecció la constància que els nostres
»predecessors de felig recordació, constantment tingueren
»pel cult diví, desitjant ampliar-lo envers l'orde cisterciense
»i especialment devés el Monestir de Santes Creus de la mateixa
»orde, a on sempre es segueix l'observància de la regla amb tots
»ses vestigis inherents, per a honra i glòria de Nostre Senyor
»Jesu-Crist i de la Beatíssima Verge María, mare seua, i per a
»la salvació eterna de nostra ànima i la dels nostres pares,
»volem i proveïm que s'erigisca un monestir de dita orde en la
»vall fins ara no menada d'Alfandech que certament i des d'ara endavant

»volem que s'anomene de Vall Digna, sota el mateix voca-
»ble de la Beatíssima Mare de Déu, qual monestir filial del
»damunt dit de Santes Creus, volem que perpetuament
»s'anomene Monestir de Santa Maria de Valldigna, a on
»sempre siguen invocats els sufragis dels sants pels fidels
»de Crist, a fi de que ço que els nostres mèrits no ho puguen
»assolir quan menys ho aconseguixquen davant Déu llurs
»santes i dignes intercessions. I axí per tot açò inspirant-
»nos en la divina gràcia pensant devotament i diligent per
»nos i pels nostres successors a vos venerable Bonanat
»actual abat i al dessus dit convent del Monestir de Santes
»Creus i als vostres successors, per la present us concedim
»plena potestat per a construir i erigir un monestir de dita
»orde en el lloc esmentat, per a la construcció del qual i
»per a la sustentació de les persones que hi servixquen a
»Déu i a totes les demés coses necessàries d'utilitat al mateix
»monestir, us donem i concedim per a sempre en franc i
»lliure alodi, tota la vall esmentada amb els castells de Ma-
»rinyèn i d'Alcalà, viles i alqueries dins aquella situades,
»amb tots els hòmens i dones allí habitants i habitants de
»qualsevol llei, secta, estat o condició que siguen, amb els
»termes i pertinències universals i amb totes les rendes,
»èxits i profits de lleuda, peatges, pasturatges, alfardes,
»magrans, çofres, pontatges, host i cavalcada i llurs re-
»dempcions, amb els molins, plans, matorrals, boscs, sel-
»ves, prats, marjals, terres cultes i incultes, ermes i pobla-
»des, amb la caça i peixca, el monedatge, cenes, troballes,
»mines, mer i mixt imperi i amb tota jurisdicció civil i cri-
»minal, ple domini i districte i en general amb tot el que es
»puga dir, nomenar i pensar; no retenint-nos absolutament
»res de ço que en les dessus dites coses i en cascuna d'elles,
»tant per rei com per senyor del dit lloc a nos o als nostres
»successors ens competixquen, puguen o deguen competir
»per la nostra regalia o per altra qualsevol raó, perdonant
»a l'efecte a tots els hòmens i dones habitants i habitants
»en els esmentats vall, castells, viles i alqueries i llurs ter-

»mes de tot domini, homenatge i fidelitat que a nos i a al-
»guns dels nostres fins a cert punt estaven obligats. Ma-
»nant-los aiximateix que a l'abat i convent que pel trans-
»curs del temps hi haja en dit monestir de nova construc-
»ció, tinguen per senyors naturals i els obedixquen i esti-
»guen sotmesos en tot i per tot, tant com a llurs senyors
»naturals com per que en tal mode i forma ho donem i con-
»cedim al predit monestir de nova construcció. Volem que
»l'abat i convent del dit Monestir de Santes Creus en aques-
»ta fundació seua pose i instituïxca-hi, i tinga obligació de
»posar i instituir-hi comunitat suficient de monjos, al menys
»tretze amb l'abat que els presidixca; quals monjos i abat
»perpetuament segons l'observància de sa orde hi servix-
»quen a l'Altíssim. Després, l'elecció d'abat pertanyga al
»convent dels monjos del nou monestir, ja de la seua co-
»munitat, ja d'altra segons com els inspire Déu en l'elecció;
»la confirmació però, ha de pertànyer a l'abat de l'esmentat
»Monestir de Santes Creus o al convent si de cas l'abat en
»coses humanes estigués exent. Volem també i firmement
»ho manem i estatuïm que la vall, castells, viles, alqueries,
»i les demés coses expresades o quelcom d'elles, mai per
»persona alguna es pugua alienar ni transferir a qualsevol
»altra persona, restant sempre jurisdiccionalment i en pro-
»pietat per a la sustentació de l'abat i convent i demés per-
»sones del monestir de nova fundació; i si algú ho alienara,
»de certa ciència determinem que totstemps ha de romandre
»nula i de ningun efecte dita alienació, carint tanmateix de
»valor i força. Per ço nos i els nostres successors en el
»Regne de València haguda coneixença de lo d'aquesta
»forma alienat llevarem incontinent a llurs posseïdors i ho
»restituïrem de bell nou al dret i propietat del dit monestir;
»facultant però, a l'abat i convent del monestir que s'ha de
»construir de nou puguen per a utilitat seua i amb el con-
»sentiment del Monestir de Santes Creus donar algunes de
»les possessions i terres de la vall esmentada i sos termes en
»enfiteusis o arrendar-les per un temps determinat. Volem

»també i ho estatuïm firmement que este monestir de nova
»construcció estiga subjecte al dessus dit de Santes Creus,
»i que faça i cumplisca amb subordinació tot el que segons
»l'orde cistercenc siga de consuetud en semblants circums-
»tàncies. Manem ademés als procuradors, batlles, magis-
»trats, justícies, i a tots els demés oficials i súbdits nostres
» presents i esdevenidors, que totes les coses referides i cada
» una tinguen firmement i observen i facen observar invio-
» lablement, no contravenint-ho ni permetint a ningú con-
» travenir-ho en part alguna. Però si malgrat lo abans dit,
» qualsevol temeràriament hi gosara fer oposició o contra-
» rietat, caiga en nostra ira i indignació i pague de pena per
» cascuna vegada la suma de mil monedes d'or totalment
» aplicadora a l'erari nostre i de nostres successors. Acaben
» i confronten els termes de la vall pre dita amb els termes
» de Cullera i de Corbera, d'Alzira, de Barg, de Bartxeta i
» de Bayrèn i fins una milla dins la mar. Donat a València
» als idus de Març (15 de març 1298) any del senyor
» MCCXCVII. Signe ✠ de Jaume per la gràcia de Déu, rei
» d'Aragó, etc.

» Són testimonis: Bernat G. d'Entença, Joan Eximèn
» d'Urrea, Jaume, senyor de Xèrica, P. de Montcada, Gon-
» disalbo Eximèn d'Arenoso.

» Fon tancat per P. de Lòpez, secretari del senyor rei» ¹.

Efectuada la donació retornaren de València a la vall el rei i son brillant seguici, a on l'abat Bonanat de Vilaseca celebrà una missa en l'església parroquial del Ràfol, única que llavors hi havia en tot Alfandech; en ésser acabada, el rei Jaume II li donà plena possessió sense reservar-se acció ni dret de cap mena, emprant l'abat les cerimònies de cavar amb un aixada com en hisenda pròpia, tallar algunes rames d'arbres i plantes, i altres que venien a palesar tot aquell domini i jurisdicció que havia rebut del monarca, qui en

---

¹ A. C. A., Reg. 196, fol. 175; Arxiu del Regne de València, Manaments i Empars de 1589, mà 61, foli 30 i pergamí original de la donació conservat al Convent de Monges de la Zaidia, de València.

confirmació d'aquella alienació territorial i política, li lliurà a l'ensems una moneda d'or que es deia *trintin*. D'aquesta possessió autoritzà escriptura pública en el lloc del Ràfol el secretari del rei, Bernat d'Aversone, un dimarts que es comptava 18 dies del mes de març de l'any supradit, trobant-se presents i signant com a testimonis els nobles Ot de Foces; Berenguer de Vilaragut, Conseller; Ramon Cabrera, Viscanceller; Dalmau de Crexell; Vidal de Vilanova; Arnau de Cabrera; Joan Garcés d'Aragó i Raimond de Juyano ¹.

Tot seguit, en el mateix lloc del Ràfol, per orde de Jaume II, s'estengueren els següents instruments reals complementaris de la nova organització de la vall en sos diferents aspectes:

I. *Salvaguarda del Monestir de Valldigna*

Mitjançant la lletra present, el monarca en nom seu i en el de sos successors promet de guiar, assessorar i posar sota la seua protecció el Monestir i totes ses pertinències especificades a l'instrument de la donació; prohibint a l'ensems que mai per ningú es faça ninguna molèstia, impediment, ni vejació en qualsevol lloc del domini real a l'abat, monjos i demés habitants de la vall i llurs bens, manant finalment el rei als seus justícies, batlles, jurats i demés oficials cumplixquen lo concedit en aquest privilegi sense permetre que ningú ho contravinga sota la pena de mil morabatins i de caure en la ira i indignació reial ².

II. *Als sarraïns de la vall*

Manifesta el rei a l'alamí i a tots els sarraïns de la vall, la donació que acaba de concedir amb les prerrogatives i atribucions senyalades al nou monestir, i els ordena que a

---

¹ *Hist. Cron. de los Abades del Real Monasterio de Ntra. Sra. de Valldigna*. Cap. II. Manuscrit conservat al Monestir de la Zaidia de la ciutat de València.

² Reg. 196, fol. 176, A. C. A.

l'abat i convent obedixquen en tot i per tot i que momentàniament presten homenatge i jurament de fidelitat a l'abat de Santes Creus, frare Bonanat, fent-ho en l'esdevenidor al del Monestir de Valldigna com a son senyor natural, perdonant-los el monarca de tot domini, homenatge i fidelitat que al rei estaven obligats ¹.

III. *Concessió de termes i amollonament*

Jaume II el Just escriu a son fidel Bernat de Clapers batlle de la il·lustríssima reina Na Blanca per a que vaja personalment a la vall i reconega diligentment els termes i pose els corresponents mollons divissoris a fi de que no puguén surgir disensions entre el monestir i els llocs circumveïns respecte de la jurisdicció que a cascú li pertanyga dins de llurs territoris ².

IV. *Instruccions a les autoritats dels llocs veïns o frontalers*

Assabenta el rei als justícia, batlle, jurats i universitat de Xàtiva el guiatge i protecció concedida amorosament al nou Monestir i els ordena que no molesten a les persones i bens del Convent, prestant-los tantost tota mena de defensa contra els greuges que qualsevol pretenguera inferir-los; manant que aquest privilegi el donen a conèixer en dita vila de Xàtiva mitjantçant pregó públic i que siga registrat en el llibre corresponent ³.

Igualment se'n adreçaren còpies als batlles, jurats i universitats o municipis de Corbera, Alzira, Cullera, Gandia i

---

¹ Reg. 196, fol. 176 girat, A. C. A.

² Arxiu d'Alzira. Llibre de Privilegis, fol. 104. Publicat per en Roc Chabàs a «El Archivo», f. II, pàg. 406.

La vall d'Alfandech formà part del terme general d'Alzira segons concessió atorgada a d'aquesta ciutat pel rei en Jaume I en 2 d'agost de 1249. Per real privilegi d'este monarca datat a Lleida en 18 d'agost de 1250, Alzira i la vall de Marinyèn vingueren a ésser-ne incluíts, com altres moltes poblacions de la rodalia, dins del territori o terme general de la ciutat da Xàtiva.

³ Reg. 196, fol. 177, A. C. A.

Dènia, i posteriorment, des de Barcelona el 11 de maig de 1298, als de la ciutat de València.

V. *A l'emperadriu de Grècia*

Li fa avinent Jaume II que havent decretat la fundació del Monestir de Valldigna en la vall d'Alfandech que aleshores pertanyia a l'esmentada Na Constança, en esmena i compensació li assigna per a tota sa vida les valls i llocs de Xaló, Laguar, Almozrof i Alcanhí, amb totes les pertinències, domini i jurisdicció omnímoda ¹.

VI. *Als habitants de Xaló, Laguar, Almazrof y Alcanhí*

A tots els moradors d'estos llocs, axí cristians com sarraïns, els diu el monarca que a causa del canvi o permuta de territoris concedits a Na Constança pel motiu de l'erecció del Monestir a la vall d'Alfandech, eren ells qui des d'aleshores restaven súbdits de la dessus dita exemperadriu a qui haurien de restar sotmesos totalment com abans ho havien estat els habitants d'Alfandech de Marinyèn ².

Una vegada arrodonida amb les esmentades característiques l'organització del senyoriu o feu eclesiàstic de la vall i després de donar les oportunes providències per a bastir el nou monestir de Valldigna, l'abat fra Bonanat se'n aniria seguint al rei com a son capellà major i potser també s'adreçaria ben aviat al seu monestir de Santes Creus a esmerçar ço que n'era precís per tal de dur a terme els preparatius consegüents i el desplaçament dels monjos que hi havien d'anar a Valldigna.

Quasi simultàniament a la donació de la vall al nou monestir, acudirien els més destacats moros de tota l'aljama d'Alfandech de Marinyèn a pregar-li al rei, els fera mercé de confirmar-los un privilegi atorgat a d'aquells pels reis

---

1 Reg. 196, fol. 195, A. C. A.

2 Reg. 196., fol. 195, A. C. A.

anteriors, i Jaume II, considerant molt útil i profitós per al conreu de les terres la seua permanència en els poblets i alqueries de la vall, accedí de bon grat a la confirmació de dit privilegi quina traducció es la següent: *Privilegi conce- dit als sarraïns de la vall d'Alfandech*. «Sapien tots: Que
»Nos Jaume, per la gràcia de Déu rei d'Aragó etc. Havent
»vist escrit amb signes aràbics i assegurat amb el segell
»pendent del rei en Pere, d'inclita memòria, pare nostre,
»un privilegi que pel nostre manament s'ha traduït fidel-
»ment en llatí, mitjantçant el qual el rei en Pere féu remis-
»sió i perdonà els sarraïns de la vall d'Alfandech de tot mal
»i dany per ells perpetrat en temps de la guerra, conce-
»dint-los que habitaren i tingueren heretats i possessions
»conforme els hi foren repartides o consignades, amb la
»condició de que no les pogueren vendre ni alienar a ningú
»ni tan sols al sulamí. I que romangueren sota la seua llei
»i Çuna i àdhuc pogueren ensenyar als seus fills en llurs
»llibres i mesquita i tingueren çabaçalà¹; que les pertinen-
»cies que acostumaven ésser de la mesquita, siguen desti-
»nades a la seua prosperitat, com abans n'era consuetud,
«que un sarraí puga deixar a altre les seues heretats segons
»el costum antic i puga donar almoïna i fer oració com en
»temps dels sarraïns i que pague el magram i demás tributs
»com llavors. I puga elegir i ordenar d'entre els seus alcalde
»i alamí segons la Çuna i llurs llibres, i que com en temps
»passats puguen comprar la sal, que qualsevol sarraí que
»fugís a terra enemiga o fora del nostre regne puga retor-
»nar a la vall d'Alfandech i habitar i romandre-hi ben se-
»gur i fora de perill sense que ningú li impedisca la re-
»dempció del captiveri. I que puguen portar armes per tot
»el domini i jurisdicció del senyor rei. I que ningú d'ells
»prenga les calònies d'altre ni impedisca que siga jutjat
»per los delictes, essent cascú responsable de llurs culpes
»pròpies. I que puguen pasturar els seus bestiarers grans i

---

1 El que cridava a l'oració o çalà des del minaret de la mesquita.

»xicotets dins los termes de la vall d'Alfandech com era
»costum de fer-se abans. I que tots els dessus dits sarraïns,
»tant hòmens com dones, resten sota la fe de Déu i del rei,
»sense empaig algú fora de perill amb tots llurs bens i que
»ningú siga gosat a contravenir-ho. I que puguen elegir
»d'entre ells mateixos segons sa voluntat i consell els alcal-
»des i alamins com extensament es conté en el present pri-
»vilegi. Per tot lo qual, davant l'humil suplicació feta a Nos
»per part dels dits sarraïns d'Alfandech, gratis i de ciència
»certa, el damunt dit privilegi i totes i cascuna de llurs
»coses dins ell contengudes, lloem, concedim, aprovem i
»confirmem segons millor puga dir-se i fer entendre al bo,
»sa i sincer enteniment dels esmentats sarraïns, essent-los
»concedit com es conté en dit privilegi com hi era consue-
»tud antigament. Manant als procuradors o a llurs llocti-
»nents, justícies, batlles, universitats, i als demés oficials
»nostres presents i esdevenidors que la present concessió i
»confirmació afirmen, tinguen i observen i no la contravin-
»guen ni permetixquen contravenir a ningú en part alguna.
»Donat en València a 1 d'abril de 1298. Sig ✠ ne de Jaume
»per la gràcia de Déu rei d'Aragó, etc.—Testimonis, Jaume
»de Xèrica, Jaçpert de Castellnou, Bernat Guillem d'En-
»tença, P. Martí de Luna, Artal de Luna.—Fon tancat este
»document pel notari Egidi de Jaca»¹.

Aquest notable privilegi concedit als habitants de la vall, ve a demostrar la política de tolerància que aquells primers monarques valencians empleaven amb els sarraïns sotmesos d'arreu del país conquistat. En examinar el reconeiximent explícit que els sobirans feen d'emparar els usos i costums dels sarraïns hi ha que remarcar una circumstància d'índole cronològica a favor dels d'Alfandech, i és, que el mencionat privilegi és confirmat quatre dies abans als d'aquesta vall que als de l'aljama de la ciutat de València, prioritat que també esdevingué al regnat d'Alfons I, i que

---

¹ Reg. 196, fol. 164, A. C. A.

el rei va confirmar dit privilegi als moros d'Alfandech en 12 d'agost de 1290, mentres que als de València trigà quasi un mes encara, efectuant-ho el 9 de setembre del mateix any ¹.

Hem de posar esment en que malgrat la concessió feta per Jaume II a fra Bonanat de totes aquelles facultats amplíssimes, que l'abat i successors seus en el govern del monestir havien d'exercir i gaudir el senyoriu amb plens poders jurisdiccionalssobre la vall i habitants d'aquella, el dia 1 d'abril, és a dir, mig mes després—si hom se'n adona del mode de comptar els mesos i any de l'Encarnació, per tal d'evitar anacronismes—l'esmentat monarca confirma el supradit privilegi als moros, respectant sa religió mahometana, usos i costums. Aquesta dualitat de prerrogatives que no es contraposa, ni impediex a uns i altres l'exercici de les que els hi són peculiars, tenia en aquell temps sa raó d'ésser atenent a la conveniència i prosperitat del país. La necessitat de mantindre-hi als sarraïns com valuosos productors de riquesa davant la impossibilitat de poder esmerçar prou nombre de cristians en les feines agrícoles i industrials, aconsellarien als monarques a concedir i confirmar l'anterior privilegi que a la fi havia de redundar en profit del monestir, el qual des de sa fundació vindria a posseir la propietat directa de tota la vall, amb molts habitants moros que treballarien les terres per unes retribucions miserioses, segons les condicions que es fixarien en els contractes d'establiment i enfiteusis, caiguent per aital faisó, el pobre llaurador sarraí per salvar i conrear sa fe, sos costums i sa persona en un lamentable estat de subjecció i servitud.

La Santa Seu no veia amb bons ulls la política de tolerància emprada pel rei d'Aragó envers els moros del país, i insistia enèrgicament per a que foren expulsats dels dominis cristians. Per tal d'aplacar la irada actitud del Pare Sant, Jaume II ordenà algunes determinacions prou severes

---

¹ Reg. 196, fol. 189, A. C. A.

en contra d'aquella gent i a mida que transcorrien els anys esdevingué més dura la política dels reis amb els moros, fins que l'enutjosa discrepància de les dos races restà violentment arranjada segles més tard amb l'expulsió dels moriscs. Es a dir, que l'esperit de liberalitat que envaïa el privilegi atorgat en 1 d'abril de 1298 als sarraïns d'Alfandech s'aniria restringint i minvant quasi a raïl mateix de sa confirmació, tallant i prohibint altres disposicions reals, poc a poc, les manifestacions externes de les cerimònies i consuetuts mahometanes.

Cal però, fer menció de les gràcies atorgades arran de la fundació monàstica per Jaume II a d'alguns moros notables de la vall. Efectivament, hom pot constatar que el dia 13 d'abril de 1298, des de València, manà el rei a tots els seus oficials i súbdits l'observància en favor del sarraí d'Alfandech, Silim fill de Jacob Abensilim, la lletra de guiatge i protecció concedida a dit Silim pel rei Alfons el *Noble* en 12 d'agost de 1290 en la qual es disposava poguera travessar dit sarraí amb les majors seguretats el trajecte comprés entre Carbilen a on restava captiu o presoner del monestir de Santes Creus i la vall d'Alfandech on tant ell com els seus havien de restar i romandre-hi fora de perill segons el tenor del privilegi del rei en Pere el Gran ¹.

En aquest mateix dia 13 d'abril de 1298, Jaume II el *Just* en atenció que la seua amiga Na Constança exemperadriu de Grècia, quan posseïa la vall d'Alfandech enfranquí els bens d'Ali Musten, alamí dels sarraïns de dita vall, eximint-lo de tot dret i servitud, del magram, alfarda, lleuda, host i cavalcada i demés exaccions que l'aljama del dit lloc estava obligada de satisfer a la referida exemperadriu, i tenint en compte l'humiltat de la súplica feta al rei per l'esmentat alamí abans de que la vall fos donada al nou monestir, accedix el monarca a concedir-li la mercé i franquícia demanada manant a l'ensems el seu estricte cumpli-

---

1 Reg. 196, fol. 195, girat, A. C. A.

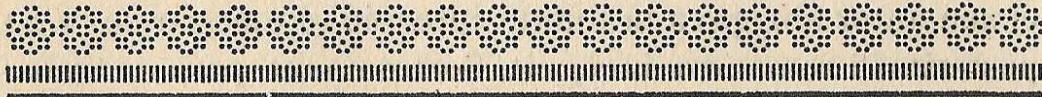
ment a tots els moros de la vall i als procuradors, justícies, batlles, jurats i demés autoritats del regne ¹.

En determinar el rei en Jaume II la fundació del monestir cistercenc va tindre molta cura en no deixar dins la vall un sol pam de terra que no fos propi de sa real casa de Valldigna. Havent arribat doncs a assabentar-se'n que el sereníssim rei en Jaume I, avi seu, havia concedit a Pere Azllor la donació esmentada abans, del lloc o alqueria de Simat, procurà deseguida que dites cases i terres foren també propietat del monestir, per a lo qual el dia 9 d'abril de l'any 1298, des de València estant, on es formalitzaren les escriptures, comprà pel preu de 12.000 sous a Pere Montagut i a Todo Eneguix descendents del mencionat Azllor, les possessions del lloc de Simat ²; disposant poc després el mateix Jaume II a Barcelona, el 12 de maig de 1298 en un instrument públic tancat pel notari real Pere de López, i signat pels testimonis R. Falcó vescomte de Cardona, G. de Montecateno, Jazpert de Castellnou, Lop Ferrenc de Luna i P. Soinebi que dita heretat amb «les cases i altres» edificis, terres conreades i ermes, i tota mena d'arbres «que hi ha i puga haver-hi, amb les aigües, sèquies i totes» les demés pertinències que posseïm en el lloc o alqueria denominada Çimat en la vall fins ara dita d'Alfandech, en «absolut extreïm o llevem de la nostra jurisdicció i pertinència i ho posem, lliurem i transferim irrevocablement, sense que mai puga ésser alienat, al monestir que es bastix de nou en aquesta vall, la qual des d'ara endavant volem «siga nomenada Valldigna i que en sana pau ho posseïxca» perpetuament dit monestir amb drets i dominis universals...» ³. D'aquesta heretat s'havia de possessionar també l'abat de Santes Creus fra Bonanat en la forma que millor li paregués.

¹ Reg. 196, fol. 196, A. C. A.

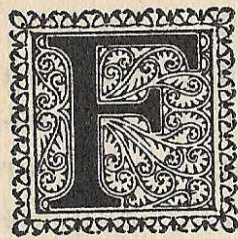
² FR. ESTEVAN GIL. *Registro de Privilegios, Bulas, etc., que se conservan en el Archivo del Monasterio de Valldigna*, pàg. 165. Còdex de l'Arxiu Històric Nacional de Madrid que du la signatura 1282.

³ Reg. 196, fol. 217, A. C. A.

VI

Historiadors valldignenses.—Primitives construccions atribuïdes als monjos del nou Monestir.—Donació de Barig Algebal a l'Abat i Convent.—Amollonament dels termes de la vall i arrelament de la vida monàstica a Valldigna

ins el moment present de la nostra narració, hem anat ordenant cronològicament les dades disperses espigolades als arxius i especialment al de la Corona d'Aragó de Barcelona. Des d'ara endavant, és a dir, des de que s'hi estableix a la vall la comunitat de frares blancs, els aconteiximents que hi es desenvolupen pertocquen a la història del Monestir de Valldigna que exercia la total jurisdicció. Ultra l'abundosa bibliografia manuscrita, conservada als arxius de València, Barcelona i Madrid, s'ha aconseguit salvar un preuat manuscrit inèdit en dos volums, relligat amb pergamí, custodiat d'ençà la exclaustració de Valldigna en 1835, al Monestir de Monges Bernardes de la Zaidia de València que resumix sinó tots, si els mes importants esdeveniments històrics de la vall i que és una verdadera llàstima no siga publicat per a contribuir al coneiximent de la història general del regne i particularment dels poblets d'aquell delitós clot valldignenc.

Aquesta «*Historia Chronológica de los Abades de el Real Monasterio de Nuestra Señora de Valldigna*» fon escrita per un monjo del Monestir com ho fa constar la portada, no expressant el seus nom i cognom, per que sense cap de dubte

el seu autor abrigava la humil intenció d'amagar-se a la posteritat i romandre incògnit. Sortosament, però, la troballa d'altres escrits seus han permés descobrir la seua personalitat a qui Valldigna deu a muntó per ésser l'únic que conscienciosament i documental, ha traçat els múltiples i seculars esdeveniments històrics de l'important monestir cistercenc. Per tal de completar alguns punts o justificar la documentació en la cual es recolzava l'autor d'aquesta Història Chronològica dels Abats, i per a catalogar acuradament tots els documents valuosos del monestir escrigué l'any 1744 un altre meritíssim llibre, del qual ningú n'ha fet encara menció malgrat la seua vàlua històrica, titulat «*Registro de Privilegios, Bulas Pontificias y demás instrumentos que hay en este Archivo del Real Monasterio de Valldigna*». Este es troba a l'Arxiu Històric Nacional de Madrid, du la signatura 1282 dels còdexs moderns, i ací es on consta el nom que cercàvem: fra Esteve Gil es deia l'esmentat cronista. Nat a Híjar (Terol), ja amb el grau de Doctor prengué l'hàbit al quadrieni de l'abat fra Lluís Sanchis (1740-1744); durant el següent quadrieni abacial i quan probablement treballaria per a escriure la seua obra històrica valldignense, fra Esteve Gil exercia competentíssimament el càrrec d'arxiver, càrrec que desempenyà fins l'any 1766. Després d'aquesta data el convent l'esmerçava en comeses d'extraordinària importància fent-lo anar ara i adés, i estar-se-hi tot atrafegat en València per mor dels pleits que sostenia el convent amb llurs vassalls, disensions que tot sovint ocuparen la Reial Audiència de València i advocats i procuradors de la ciutat. Després d'una vida exemplar i estudiosa, el dia 31 de març de 1785 moria l'historiador fra Esteve Gil en el seu monestir de Valldigna, on se li donà sepultura.

El Pare fra Geroni Espí, natural de Lutxent, citat moltes vegades per fra Esteve Gil en la seua Història Cronològica, i anterior en quasi un segle a dit cronista, fon altre historiador del Monestir, però el seu Catàleg d'Abats s'ha

perdut i sols se'n conserva un full solt o còpia que està intercalat en el «*Registro de Privilegios...*». Per aquest full hom s'assabenta d'altres monjos que amb més o menys extensió i lliscant erros de major o menor quantia, es varen ocupar de les antiguitats de Valldigna; foren aquestos: fra Joan Marroquí, Mestre en Sagrada Teologia, fra Francesc Argent, fra Agostí Vidal i fra Gaspar Aliaga. Segons recerques personals efectuades amb tota diligència podem aventurar que de lo escrit per aquestos monjos amb el citat matís de divulgació històrica, res no ha arribat fins nosaltres ¹.

Trobant-se l'abat fra Bonanat de Vilaseca al seu Monestir de Santes Creus, el dia de Tots Sants de l'any 1298 present i congregada tota la comunitat dins l'aula capitular, precedint manament i facultat del General de l'Orde del Cister fra Rufí i del Capítol General, foren nomenats els tretze monjos del dit Monestir de Santes Creus que havien de mampendre el camí i anar a morar a Valldigna. Restaren designats els següents monjos preveres: fra Pere de Roira, fra Guillem de Bayanda, fra Jaume de Riudarenes, fra Jaume de Calcendre, fra Arnau Dalp, fra Pere de Perales, fra Berenguer de Fortuny, fra Valentí Carbonell, fra Bertran de la Cova, fra Guillem Blanch, fra Jaume Jover, fra Bernat Font i fra Raimond de Sent Climent.

L'historiador valldignense fra Geroni Espí cregué equivocadament que a l'acte de pendre possessió de la vall fra Bonanat, el 18 de març, hi eren presents els tretze frares dessus dits i afegia que, entre el senyor rei i l'abat per tal d'evitar despeses i majors treballs començant de nou la fàbrica del Convent determinaren aprofitar-se d'un vilatge

---

¹ Es un deure de gratitud lloar ací públicament l'amabilitat que a tothora ens ha dispensat el reverent capellà de les monges del Convent de la Zaldia mossèn Lluís García Muñoz qui adonant-se a l'ensems que la reverent Mare Abadessa, de la importància que desvetllen els estudis històrics, han permès amb tota mena de facilitats la transcripció i còpia de tot ço que ha pogut interessar no sols a l'esquifit marc cronològic del present treball, sinó a la total investigació de la història completa del Real Monestir de Nostra Senyora de Valldigna.

quasi deshabitat que es deia Benizael on hi havia un edifici molt allargat i fort a manera de llotja o casa de contratació a la qual solien acudir els moros a tindre llurs fires o mercats i n'era a propòsit per acomodar-se els frares, mentre tant li donaren millor forma al Convent.

Ací (seguix dient fra Geroni Espí) s'acolliren els monjos, i de la dita llotja es valgueren i se'n serviren molt per ésser aquell edifici macís i durable i estar fet d'arcs de pedra picada sobre dels quals feren llur habitació, acomodant a sota una capelleta u oratori mentres es feia l'església. El refector i cuina feren baix d'on en temps del P. Espí (segle XVII) estava la llibreria, en aquella part del claustre de les cambres que mira a llevant, on llavors es descobrien unes arcades grans en la cambra prioral i altres d'aquella banda, que pujaven fins la llibreria i servien per a la coberta del refector.

Al Pare Espí rebatix fra Esteve Gil amb l'argument de que no calia tanta pressa en aprofitar per habitació l'esmentada llotja, car els frares nomenats per al convent de Vallidigna no s'hi establiren a l'acte de la possessió donada pel rei a l'abat, sinó amb alguna posterioritat al 1 de novembre de l'any 1298, durant quin espai de temps ja podria haver-se acabat la construcció d'habitació, mamprenent-se després la d'altres peces importants a la necessitat del nou Monestir.

D'aquestes obres fa relació el P. Espí en aquell full solt intercalat al *Registro de Privilegios... etc.* i diu: «Després »que esto estuvo aliñado aunque para de presto lo mejor »que se pudo, se hicieron los cuatros principales lienzos de »pared que sirven de clausura al Convento, poniendo cua- »tro torres en ellos una a cada esquina y otra torre de pie- »dra en el medio del lienzo de la parte de poniente, y en »medio de la dicha torre una puerta grande que mira a la »fuente mayor; la cual puerta es llamada comunmente la »Puerta Real por ser aquella la principal del Convento, »y hechura del señor Rey D. Jaime como lo atestigua una

»inscripción ya algo consumida del tiempo en una piedra
»que hay sobre ella y una cruz también de piedra que hay
»en el medio de la torre sobre una reja.

»Otra puerta hicieron también grande en el otro lienzo
»de pared que mira al mediodía, la qual es la portería del
»Convento, y sirve para la común contratación y comercio
»del Convento (que la Real solo sirve para singulares fun-
»ciones); en una y otra puerta se hicieron fosos y puentes
»levadizos, para la seguridad del Monasterio, porque podía
»temer de sus mismos vasallos (que eran moros) algún trato
»con los del mar, y que alguna noche le saqueasen; y tam-
»bién para cualquier otro lance quiso el señor Rey tener
»seguro su Convento, y fué prudente la prevención, porque
»después el tiempo ha ofrecido ocasiones en que todo ha
»sido menester para evitar desdichas ¹.

»Luego se puso mano en la edificación de la iglesia y
»Claustro de silencio la cual iglesia se hizo toda de piedra
»muy grande y suntuosa en el lugar que ahora (1669) lla-
»mamos el corral de la Cocina que está entre la muralla y
»el Refitorio de Observancia que ahora nos servimos de él
»para iglesia; cuyos vestigios de los arcos mayores y de las
»capillas se dejan ver en las dichas paredes de la muralla
»y el Refitorio. Esta iglesia no duró más que hasta el año
»1396, esto es 99 años desde su principio, que por desgracia
»se cayó como diré a su tiempo: también se hicieron otras
»piezas aunque de menos monta, con todo precisas para
»que los monges tuviesen decente habitación».

Totes aquelles i altres dependències monacals anirien
eixamplant-se i embellint-se en generacions succesives,

---

1 Cal advertir que les portes ací mencionades no són les que actualment persistixen a Valldigna, puix d'aquelles primitives no en resten vestigis. Les que hom pot contemplar encara a la banda exterior del Monestir són: la Porta Real o Portal Nou, construcció gòtica de les acaballes del segle XIV restaurada en el XVIII, de la qual arranquen les muralles fetes al segle XVI a l'ensens que la porta ja tapiada que mira a mijorn, dita vulgarment *de la sopa*.

quina descripció donaria matèria a una interessant monografia.

Ja tenim doncs a la vall establert el nou Monestir que segons el seu cronista fou en el transcurs del temps il·lustre per sa grandesa, singular en privilegis, magnífic pel seu temple, sense parió entre els molts que hi havia al Regne de València i un dels més notables i rics de la Corona d'Aragó. A primeries i fins mitjançar el segle XV els abats elegits governaven la comunitat tota sa vida; després vingueren els influents Comendataris, els trienals i finalment els quadrienals.

En la primera elecció celebrada a Valldigna recaigué l'abadiat en fra Raimond a qui el rey Jaume II en 4 de novembre de 1300 concedí el lloc de Barig Algebal, situat entre la vall d'Alfandech i els termes de Xàtiva, Pinet i Bairèn ¹. Com que aquest poblet de Barig totstemp ha estat unit a la història de Valldigna, cal conèixer algunes dades seues des de la reconquesta fins la incorporació al Monestir. A tal efecte, hom s'assabenta que en Jaume I el dia 15 d'abril de 1252, de Burriana estant, féu donació a Eximèn d'Alveró i els seus, de l'alqueria nomenada Barig Algebal amb totes les rendes i pertinències.

El referit Eximèn d'Alveró en testament de 7 de gener de 1260, autoritzat per Joan Richart, notari de la ciutat de València, donà a Diaguello, fill seu, la mencionada alqueria. El 9 de maig de 1294 el bisbe i capítol de la Seu de València arrendaren el delme de Barig a Pere Eximèn i Estragua de Girona. El 3 de març de 1299 Sanxa Ximèn de Pena, viuda de Roderic Martinez d'Açagra atorga escriptura en Ruçafa venent per preu de 13.000 sous reals de València el lloc o alqueria de Barig Algebal amb llurs cases, barraques, camps, vinyes, terres cultivades i ermes, arbres, munts, selves, prats, boscs, aigües, fonts, sèquies, parets, entrades, sortides i demés drets universals. Finalment el 4 de novem-

---

1 Reg. 198, fol. 241, A. C. A.

bre del any 1300 declarà dit Bernat de Clapés haver comprat amb diners del rei, l'esmentada alqueria de la qual Jaume II el mateix dia féu graciosà donació perpètua al Monestir de Valldigna ¹.

Ja veierem al capítol precedent que quan Jaume II donà la vall al nou monestir, escrigué a Bernat de Clapés manant-li reconeguera personalment els termes a fi de posar-hi els mollons corresponents. Cumplida aital diligència i oïda sa relació, Jaume II, en 16 de març de 1300 conferí l'encàrrec al mencionat Clapés i a Pere de Forés els quals feren posar els mollons en els indrets que diuen les escriptures autoritzades pel notari Bernat Escrivà els dies 23, 27 i 28 de març d'aquest any.

Entre Valldigna i Cullera segons aquells documents es procedí de la manera següent: «en presencia del notari e »testimonis dejus escrits possam un molló de argamassa »damunt la font que es dita de Muntbell la qual font es entre la Alcudia et Favara, ço es, endret de aquella font sobre el camí, e altre molló possam alt al peu de la costa alta »que aquí es, et en mig ne possam altre, et va lo dit terme »tro al molló que en Romaní en temps que la Alcudia era »sua, posà en la marjal, quant a açò que roman de part de »Cullera vers la mar lo senyor Rey so retench a sa coneguda et per ço li deixam amollonar, als quals mollons a »me »tre foren testimonis presents Sanxo Examenó vehí de Gandía, Alí Abrepot, Alí Musten, Abenjacob Abenalim... etc.»

Després s'adreçaren a la barrera entre Valldigna i Xaraco on marcaren el terme, i pujant per les muntanyes se-

---

1 Pàgs. 5 i 6 del rar i curiós fulletó imprés de 39 pàgs. «Defensa / legal / del Lugar de Barche / contra / el Real Monasterio de Ntra. Sra. de Valldigna, / que pretende el dominio absoluto de dicho Lugar, y su / Término, y despojar a los Vecinos de las casas, y tier / ras, que poseen como Enfitteutas de inmemorial / . Descúbrese el defecto de título del Monasterio, y por / consecuencia el derecho de Su Magestad a incorporar en su / Real Corona el lugar de Barche, y su término, / y la Granja de Barche llamada la Droba / . En Valencia: En la Imprenta de Joseph Estevan Cervera. / Plaza del Horno de San Andrés. Año 1785. Signatura 3101 del Arxiu del Regne de València.

guiren posant mollons en distints punts nomenats: Barrerchs, foia del Ràfol, Barranc de Freuxar o de les Covatelles, mallada del Fenollar, muntanya de l'Ullastre, foia del Estorio, font del Bortell, Çoayfa, Almayçola i altres noms d'accidents geogràfics frontalers entre Valldigna i Gandia. D'aquesta manera foren deslindats els termes de la Vall i els de les poblacions circumveïnes ¹.

En l'escriptura d'amollonament entre Valldigna i Cullera hi ha una clàusula que diu: «quant a açò que roman de »part de Cullera vers la mar lo senyor Rey so retench a sa »coneguda a per ço li deixam amollonar». El motiu de reservar-se aquesta visura el rei fon per a concedir-li al Monestir de Valldigna una gràcia particular que mai no l'ha tinguda ningun senyor de vassalls, i consistia en donar-li per terme dins la mar, una extensió de cinc milles. Aquest domini marítim és la causa d'haver tingut per blasó heràldic el Monestir de Valldigna, un castell assegut damunt les mateixes oles marines, denotant així el seu gran poderiu i jurisdicció sobre mar i terra.

Encara que enrunats quasi per complet Valldigna oferix vestigis arqueològics dins lo Monestir i allà dalt del castell, que sempre seran motiu de meditació i remembrament per als esperits fruidors d'aitals emocions i antiguitats. Amb el present treball hem volgut presentar aquests dos monuments a la curiositat dels nostres llegidors, dient a l'ensem quelcom relacionat amb llurs habitants, sense oblidar tampoc als poblets de la vall que de simples alqueries i llogarrets s'han convertit alguns en riques i populoses poblacions com Tabernes, Simat i Benifairó; si per altra banda encara sonen els noms de Xara, Furell, Ombría, el Ràfol, Alcudiola i Maçalalí, es rònegament per a designar les par-

---

¹ Arxiu del Regne de València. Manaments i Empars de 1668, lib. I, man. 10, fol. 4. Vegis també «Procés entre Bernat Pellicer notari procurador del Monestir de Valldigna contra en Salvador Ferrando notari procurador de Gandia sobre los mollons que partixen la Vall ab Gandia. Manuscrit del any 1380 que en l'arxiu del Regne du la signatura 1.754.

tides de terra corresponents als indrets que ocupaven segles enrera dites localitats.

En poder nostre obren abundosos materials que ens du-rien a veure com creix en puixança el nou monestir; les seves èpoques d'esplendor i decadència; les relacions entre els seus abats mitrats i les supremes autoritats regnícoles; les enveges i banderies dels frares entre ells mateixos; de vegades la resistència d'aquests a complir disposicions reials i del Nunci; els monjos que s'hi distingiren pel seu saber i virtut; els que es destacaren per la seua relaxació; la condició social dels vassalls; els pleits innombrables entre els pobles de la vall i el monestir i entre aquests i els senyors feudals dels voltants, i encara amb els arquebisbes i capítol de la Seu de València; les modalitats de la cúria de Valldigna a l'exercir les funcions judicials l'abat o els seus delegats, etc. Els moments culminants de la nostra història també hi oferixen en els nostres apunts caires interessants; hom podria confeccionar sengles monografies sobre la guerra de la Unió, la d'Aragó amb Castella, la de les Germanies, l'expulsió dels moriscs, etc., etc., tot i localitzant els esdeveniments a la vall nostrada; però no podem ara més que remarcar lo molt que hi resta per fer i en finalitzar aquest treball, dins la cronologia proposada, deixar en les primeries de la XIV centúria als abats i monjos del Monestir amos i senyors de tota la vall, esmerçats en lloar a Déu, administrar justícia, acaparar hisenda i riqueses artístiques, i en esguardar també el castell per si calia en aquelles èpoques de turbulències fer-ne d'aquell fort inexpugnable l'us més adient a la defensa i protecció de la vall i del Real Monestir de Ntra. Sra. de Valldigna.

Í N D E X

Pàgs.

- CAP. I. Conquesta de la Vall d'Alfandech de Marinyèn per Jaume I d'Aragó.—El castell principal.—Alqueries fortificades de Gebal-cobra i Gebalçogra..... 7
- CAP. II. Repartiment de les cases i terres de la vall.—Absència dels primitius pobladors cristians.—Data de la tala de la vall per la host del Conqueridor..... 19
- CAP. III. Rebel·lió dels sarraïns dels país valencià.—Consignacions a distintes persones de les rendes d'Alfandech.—Vives Abenvives batlle d'Alfandech.—Peret de Sent Climent, alcaid del Castell.—Més consignacions..... 29
- CAP. IV. Mesures emprades per a la defensa del territori en les darreries de la vida del Conqueridor.—Empenyorament de la vall i el castell a Pere Fernández de Híjar.—En Pere I de València i algunes notícies relacionades amb la vall i el castell..... 47
- CAP. V. Na Constança, ex-emperadriu de Grècia posseïx Alfandech de Marinyèn.—Jaume II funda el Monestir de Valldigna.—Documents històrics de l'erecció del Convent.—Privilegi atorgat als sarraïns de la vall..... 59
- CAP. VI. Historiadors valldignenses.—Primitives construccions atribuïdes als monjos del nou Monestir.—Donació de Barig Algebal a l'Abat i Convent.—Amollonament dels termes de la vall i arrelament de la vida monàstica a Valldigna.. 77

VA FINIR
LA IMPRESSIÓ
D'AQUEST VOLUM,
XIe DE LA SERIE «OBRES
D'INVESTIGACIÓ HISTORICA»
QUE EDITA LA SOCIETAT CASTELLO-
NENCA DE CULTURA, EN CASTELLÓ DE LA PLANA,
ALS OBRADORS DEL MESTRE IMPRESSOR FILL DE J. ARMENGOT,
EL DIA 7 DE GENER, FESTA DE SANT JULIÀ, PATRÓ
DE LA CIUTAT DE MORELLA, DE L'ANY DE LA
NATIVITAT DE NOSTRE SENYOR
DÉU JESUCRIST
M. CM. XXXVI
L † D

4 ptes.